

էթնիկ գործընթացների հետեւանքով քրիստոնեայ բնակիչը, խզելով իր կապերը քրիստոնէական եկեղեցու յետ, ժամանակի ընթացքում անջրպետում էր իր դաւանակիցներից, դրանով հանդերձ՝ նաեւ լեզուակիրներից եւ աստիճանաբար համալրում գաւառի մահմեդական (պարսկալեզու կամ թուրքալեզու) բնակչութեան շարքերը:

Քննութիւնը ցոյց է տալիս, որ մահմեդականացած հայը ներկայացւում է ինչպէս «նոր մահմեդական» («շադիդ-ուլ-իսլամ»), այնպէս էլ «թուրք», «քուրդ», «պարսիկ» եւ այլ եզրերով: Այսինքն, յաճախ հաւասարութեան նշան է դրւում ցեղանուան եւ դաւանական պատկանելութեան միջեւ, իսկ երբեմն էլ միայն վերջինով էր պայմանաւորուած էթնիկական պատկանելութիւնը: Այսպէս, 1632 թուականի յունուարի 18-ին Նախիջեւանի Ապարաններ գիւղից Հոռոմ հասցէագրած իր նամակում Պօղոս Փիրոմալլին հաղորդում էր. «Հայաստանում պարսիկները մի սովորութիւն ունեն. երբ որեւէ քրիստոնեայ դառնում է «թուրք», նրա ազգականներին, մինչեւ եօթներորդ սերունդը ներառեալ, զրկում են սեփականութիւնից եւ ամէն ինչ տալիս են դաւանափոխին»¹:

Վկայութիւնները ցոյց են տալիս, որ եթէ փոքր շէր ունեւոր դասից այն անձանց թիւը, որոնք վերոյիշեալ օրէնքի գործադրման հետեւանքով հարկադրուած էին մահմեդականանալ, ապա փոքր շէր նաեւ այն մարդկանց թիւը, որոնք չցանկանալով մահմեդականանալ, թողնում էին ընտանիքն ու լքում հայրենի վայրերը:

Փաստաթղթերը միաձայն վկայում են արդէն XVII դարի վերջից սկսուած Նախիջեւանի հայ կաթողիկէների զանգուածային արտագաղթների մասին դէպի Փոքր Ասիա՝ Իզմիր, Բուրսա, Պօլիս եւ այլ ծովափնեայ քաղաքներ, իսկ այնտեղից էլ Եւրոպա՝ հիմնականում՝ Իտալիա:

1681 թուականին Կ. Պօլսից 500 հայ կաթողիկէներ դիմում են Հոռոմի դոմինիկեան մեծաւորին, խնդրելով իրենց հոգեւոր հովիւ ու խոստովանահայր կարգել Գրիգոր Զիրաչէնսիսին: Խնդրագիրն ստորագրողների թւում բազմաթիւ են ճահկեցիների, ապարանբերցիների անունները²: 1722 թ. հոկտեմբերի 22-ին այլ խնդրագրով Հաւա-

1 A Chronicle of the Carmelites..., vol. I, p. 288.

2 SC Romania, vol. 2, f. 245r.